

Sigmund Freud

Prikazi psihoanalize

Izvornik

Darstellungen der Psychoanalyse, Frankfurt a. Main: Ficher Verlag
(Bücher des Wissens, Bd. 6016), 1969.
(preveli: Irena Mršić i Borislav Mikulić)

Napomena:

Ovaj dokument sadrži radnu verziju prijevoda dvaju Freudovih “Prikaza psihoanalize” a namijenjen je upotrebi u kolegiju “Filozofija i psihoanaliza (Freud i Lacan)” (Odsjek za filozofiju, nastavnik: B. Mikulić, akad. god. 2007/08. zim. sem.).

Brojevi u uglatim zagradama u tekstu prijevoda označavaju stranice njemačkog izdanja teksta; uglate zagrade s njemačkim riječima u tekstu dodatak su priređivača prijevoda.

Freudova psihoanalitička metoda

(“Freuds psychoanalytische Methode”, 1904.)

[Prijevod: Irena Mršić; redakcija: Borislav Mikulić]

[7] “Osebjuna metoda psihoterapije koju vrši Freud i koju naziva psihoanalizom, proizašla je iz takozvanog katarzičkog postupka o kojem je svojedobno izvještavao zajedno s J[osephom]. Breuerom, u “Studijama o histeriji” [“Studien über Hysterie”] iz 1895. Katarzička terapija bila je Breuerov izum koji je time prvi, otprilike jedno desetljeće ranije, izliječio jednu histeričnu bolesnicu i pri tome stekao uvid u patogenezu njezinih simptoma. Potom je Freud, slijedeći osobni Breuerov poticaj, preuzeo taj postupak i iskušao ga na većem broju bolesnika.

Katarzički postupak je zahtijevao da pacijent bude pod hipnozom i oslanjao se na proširenje svijesti koje nastupa u hipnozi. Cilj postupka bio je uklanjanje simptoma bolesti, a to se postizalo tako da je pacijent bio vraćen u psihičko stanje u kojem je određeni simptom po prvi put nastupio. Zatim su se kod hipnotiziranog bolesnika javljala sjećanja, misli i porivi koji su do tada izostajali u njegovoj svijesti, i nakon što bi on snažnim afektivnim izrazima opisao liječniku te svoje duševne procese, simptom je bio prevladan a njegov povratak spriječen. Takvo iskustvo, koje se moralo ponavljati redovito, dvojica su autora objasnila u svome zajedničkom radu u tom smjeru da određeni simptom stoji umjesto potisnutih i neosvještenih psihičkih procesa, dakle da predstavlja neku preobrazbu (“konverzija”) tih procesa. Terapijsku djelotvornost svog postupka oni objašnjavaju kao ispuštanje [Abfuhr] do tada “ukliještenog” afekta koji je prijanjao za potisnute duševne radnje (“abreakcija” [“Abreagiren”]). No, ta jednostavna shema [8] terapijskog zahvata postajala je gotovo svakom prilikom sve složenijom time što se pokazivalo da u nastajanju simptoma nije sudjelovao samo jedan pojedinačni (“traumatski”) doživljaj već najčešće cijeli, teško sagledivi niz takvih doživljaja.

Glavna značajka katarzičke metode, koja je dovodi u suprotnost sa svim drugim metodama psihoterapije, leži dakle u tome da se njezina terapijska djelotvornost prenosi na neku sugestivnu zabranu liječnika. Naprotiv, njome se očekuje da će simptomi nestati sâmi od sebe onda kada zahvat, koji se poziva na određene pretpostavke o psihičkom mehanizmu, uspije dovesti duševne procese u drugačiji tók od onoga koji je završio u stvaranju simptoma.

Preinake koje je Freud poduzeo na Breuerovoj katarzičkoj metodi bile su najprije tehničke prirode; no, one su dovele do novih rezultata i u daljnjem slijedu nužno su navodile na drugačije shvaćanje terapijskog rada koje, doduše, nije proturječilo prethodnom shvaćanju.

Naime, ako je već katarzička metoda bila odustala od sugestije, Freud je učinio korak dalje odustavši od hipnoze. Svoje pacijente on sada

liječi tako da se oni, bez drugih utjecajâ, udobno naslone na počivaljci dok on sâm, izvan njihova pogleda, sjedi na stolici iza njih. Ne zahtijeva od njih niti da zatvore oči a izbjegava svaki dodir kao i svaku drugu proceduru koja bi mogla podsjećati na hipnozu. Takav sastanak se odvija dakle kao razgovor između dviju jednako budnih osoba od kojih je jedna pošteđena od naprezanja mišića i svakog odvrćajućeg osjetilnog dojma koji bi je mogli ometati u koncentraciji na vlastitu duševnu djelatnost.

Budući da stanje hipnoze, kao što je poznato, ovisi o samovolji pacijenata usprkos svòj spretnosti liječnika i da velik broj neurotičnih osoba nije moguće dovesti u hipnozu nijednim postupkom, [9] tim odustajanjem od hipnoze zajamčena je primjenjivost postupka na neograničeni broj bolesnika. S druge pak strane, time je otpalo ono proširenje svijesti koje je do tada isporučivalo liječniku upravo onaj psihički materijal od sjećanjâ i predstavâ koji je omogućavao pretvaranje simptoma i oslobađanje afekata. Ako za taj izostanak nije bilo moguće stvoriti nikakvu zamjenu, onda nije moglo biti nikakvog govora o bilo kakvom teraupetskom djelovanju psihoanalize.

Takvu potpuno zadovoljavajuću zamjenu Freud je pronašao u pomislama [Einfälle] pacijenata, što znači, u nehotičnim mislima koje se najčešće doživljavaju kao smetnja pa se, otud, u uobičajenim prilikama odstranjuju, i koje obično narušavaju povezanost nekog namjeravanog izlaganja. Da bi se domogao tih pomisli, on od svojih pacijenata traži da se u svojim saopćenjima ponašaju tako opušteno “kao što inače činimo u razgovoru u kojem jedna tema vuče deset drugih”. Prije no što zatraži od njih da detaljno opišu povijest svoje bolesti, uvjerava ih da kažu sve što im pri tome prolazi kroz glavu, čak i kad misle da je to možda nevažno, da nije povezano ili da je besmisleno. Osobito naglašeno se od njih zahtijeva da iz svoga izlaganja ne isključe nijednu misao ili pomisao zbog toga što im je njihovo iznošenje posramljujuće ili neugodno. U naporima da sakupi taj materijal na inače zapostavljenim pomislama, Freud je došao do zapažanja koja su u potpunosti odredila njegovo shvaćanje. Već u pričanju povijesti bolesti kod bolesnika se pokazuju praznine u sjećanju, bilo da su tu doista zaboravljeni stvarni događaji ili su pobrkani vremenski odnosi ili su pak pokidane kauzalne veze, tako da nastaju neobjašnjivi učinci. Bez amnezije bilo koje vrste ne postoji nikakva povijest neurotične bolesti. Ukoliko se pripovjedača prisili da popuni praznine u pamćenju povećanim naporom koncentracije, zapaža se [10] da on svim sredstvima kritike potiskuje nadolazeće pomisli o tome sve dok na koncu ne osjeti izravnu nelagodu kad se zaista uspostavi sjećanje. Iz toga iskustva Freud zaključuje da su amnezije rezultat jednog procesa koji naziva “*potiskivanjem*” [“*Verdrängung*”] a kao njegov motiv prepoznaje osjećaje nelagode. Psihičke sile koje su izazvale to potiskivanje on naslućuje u *otporu* [*Widerstand*] koji se protivi oporavljanju.

Moment otpora postao je jednim od temelja njegove teorije. Pomisli koje se inače odstranjuju pod raznim izlikama (kao što su one nabrojane u prethodnoj formulaciji), Freud promatra kao izdanke potisnutih psihičkih

tvorbi (mislî i uzbuđenjâ), kao njihova izobličjenja uslijed otpora koji postoji prema njihovoj reprodukciji.

Što je veći otpor, to je izraženije izobličjenje. Njihova vrijednost za terapeutsku tehniku leži upravo u tome odnosu nenamjernih pomisli prema potisnutom psihičkom materijalu. Ako posjedujemo postupak koji omogućava da od pòmislî dospijemo do potisnutog, od izobličenjâ do onog izobličjenog, onda i bez hipnoze možemo ono prethodno nesvjesno u duševnom životu učiniti dostupnim svijesti.

Freud je zatim uobličio *umijeće tumačenja* [*Deutungskunst*] kojemu pripada taj učinak da takoreći iz rudače nenamjernih pomisli prikaže sadržinu sazdanu od potisnutih misli. Predmet takvog rada tumačenja nisu samo pomisli bolesnika već i njegovi snovi, koji otvaraju najizravniji pristup spoznaji nesvjesnog, njegove nehotične radnje (simptomske radnje) kao i zabune u svakodnevnim učincima (krivi izrazi [Versprechen], krive radnje [Vergreifen] i sl.). Pojednosti ove tehnike tumačenja i prevođenja Freud još nije objavio. Prema njegovim naznakama, to je niz empirijski dobivenih pravilâ kako se iz pòmislî može konstruirati nesvjesni materijal, uputâ o tome kako treba [11] razumjeti ako pomisli pacijanta zakažu, te iskustavâ o najvažnijim tipičnim otporima koji se uspostavljaju tijekom takve terapije. Opsežnu Freudovu knjigu “*Tumačenje snova*” [“*Traumdeutung*”] iz 1900. treba smatrati prethodnicom uvoda u njegovu tehniku.

Iz tih naznaka o tehnici psihoanalitičke metode moglo bi se zaključiti da je njezin izumitelj sam sebi prouzročio nepotreban trud i postupio krivo kad je odustao od nekomplikiranog postupka hipnoze. Međutim, s jedne strane, kad se jednom nauči tehnika psihoanalize, ona se puno lakše izvodi nego što se to čini iz opisa, i s druge strane, to je jedini put koji vodi do cilja, i zato je taj teži put još i najkraći. Hipnozi se mora prigovoriti da je prikrila otpor i tako liječniku prepriječila uvid u igru psihičkih sila. Ali ona ne uklanja otpor nego ga samo izbjegava i stoga pruža nepotpune informacije i samo kratkotrajan uspjeh.

Zadatak koji psihoanalitička metoda nastoji riješiti može se izraziti u različitim formulama koje su doduše u svojoj biti ekvivalentne. Može se reći ovako: zadatak liječenja jest uklanjanje amnezijâ; kad se popune praznine u sjećanju i razjasne svi zagonetni učinci psihičkog života, onemogućeno je daljnje postojanje, pa čak i novo stvaranje patnje. Uvjet se može formulirati i drugačije: moraju se opozvati sva potiskivanja; psihičko stanje tada je jednako onome u kojemu su sve amnezije popunjene. Još dalje ide druga formulacija: ovdje se radi o tome da se nesvjesno učini dostupnim svijesti, što se odvija kroz prevladavanje otporâ. No, pritom se ne smije zaboraviti da takvo idealno stanje ne postoji ni kod normalnog čovjeka i da samo rijetko uspijevamo dovesti liječenje i približno tako daleko. Kao što zdravlje i bolest nisu principijelno razlučeni, nego ih razdvaja samo granica sumacije [12] koja se određuje praktično, tako se ni za cilj liječenja nikad ne uzima ništa drugo nego praktično ozdravljenje bolesnika, uspostava njegove sposobnosti djelovanja i uživanja. Kod nepotpunog izlječenja ili nesavršenog uspjeha postiže se prije svega znatno

poboljšanje općeg psihičkog stanja, dok simptomi, doduše sa smanjenim značenjem za bolesnika, i dalje mogu postojati a da ga ne obilježavaju kao bolesnika.

Terapeutski postupak ostaje, uz neznatne modifikacije, isti za sve simptome raznih vrsta histerije i također za sve oblike prisilnih neuroza. Ipak, o neograničenoj primjeni postupka ne može biti riječi. Priroda psihoanalitičke metode stvara indikacije i protupojave kako iz perspektive osoba koje treba liječiti tako i s obzirom na stanje bolesti. Najprikladniji su za psihoanalizu kronični slučajevi psihoneuroze s ne toliko burnim i opasnim simptomima, dakle prije svega sve vrste prisilne neuroze, prisilnih misli i prisilnih radnji, slučajevi histerije u kojima fobije i abulije igraju glavnu ulogu, ali, nadalje, i svi somatski izrazi histerije ukoliko brzo uklanjanje simptoma ne postane glavni zadatak liječnika, kao kod anoreksije. Kod akutnih slučajeva histerije mora se pričekati da nastupi mirniji stadij; u svim slučajevima u kojima dominira živčana iscrpljenost izbjegavat će se postupak koji i sâm zahtijeva naprezanje, koji donosi spor napredak i koji ne može uzeti u obzir duže trajanje simptoma.

Osobi koju najprije treba liječiti psihonalizom postavljaju se višestruki zahtjevi. Kao prvo mora biti sposobna za normalno psihičko stanje; za vrijeme smušenosti ili melankolične depresije ni u slučaju histerije ne može se ništa postići. Nadalje, smije se zahtijevati određena mjera prirodne inteligencije i etičkog razvoja; kod bezvrijednih osoba liječnik [13] ubrzo gubi interes koji ga čini sposobnim za zadubljenje u duševni život bolesnika. Izražene karakterne deformacije, značajke prave degenerativne konstitucije pokazuju se u liječenju kao izvor teško prevladivih otpora. Utoliko konstitucija općenito postavlja granicu izlječivosti putem psihoterapije. I dobna granica oko petog decenija tvori nepovoljne uvjete za psihonalizu. Tada se više ne može ovladati masom psihičkog materijala, vrijeme potrebno za oporavak postaje predugo i počinje opadati sposobnost da se psihički procesi ponište.

Usprkos svim tim ograničenjima, prema Freudovim tvrdnjama, broj osoba podobnih za psihoanalizu iznimno je velik a znatno je i proširenje našeg terapeutskog umijeća tim postupkom. Za djelotvorno liječenje Freud zahtijeva dugačke vremenske raspone, pola godine do tri godine, ali izvještava o tome da je uslijed različitih, lako naslutivih okolnosti bio u prilici primijeniti svoju terapiju samo na teškim slučajevima, na osobama s višegodišnjim trajanjem bolesti i potpunom nesposobnošću djelovanja, koje su, obmanute svim drugim terapijama, potražile takoreći svoje konačno utočište u njegovu novom i toliko sumnjičenom postupku. U slučajevima lakših oboljenja vrijeme liječenja moglo bi se jako skratiti i postići izniman dobitak u prevenciji za budućnost.”

Jedna teškoća psihoanalize

(Eine Schwierigkeit der Psychoanalyse, 1917.)

[Prijevod: Borislav Mikulić]

[130] Želim odmah na početku reći da ne mislim na neku intelektualnu teškoću, na nešto što psihoanalizu čini nedostupnom za razumijevanje primaoca (slušaoca ili čitaoca) nego na jednu afektivnu teškoću: na nešto čime psihoanaliza otuđuje od sebe osjećaje primaoca tako da on postaje manje sklon tome da joj pokloni interes i vjeru. No, kao što se primjećuje, obje teškoće izlaze na isto. Onaj tko nije u stanju smoci dovoljno simpatije za neku stvar, neće je također lako ni razumjeti.

Iz obzira prema čitaocu, kojega si zamišljam kao još uvijek posve nepristranog, moram zahvatiti malo šire. U psihoanalizi se iz velikog broja pojedinačnih promatranja i dojmova konačno oblikovalo nešto poput teorije koja je poznata pod imenom teorija libida. Psihoanaliza se, kao što je poznato, bavi razjašnjavanjem i uklanjanjem takozvanih nervoznih smetnji. Za taj problem trebalo je pronaći točku napada i odlučeno je da se ona traži u nagonском životu duše. Dakle, pretpostavke o ljudskom nagonском životu postale su podlogom našeg shvaćanja nerveze.

Psihologija, koja se naučava na našim školama, daje nam jako malo zadovoljavajućih odgovora kad je pitamo za probleme duševnog života. No njezine obavijesti nisu ni na jednom drugom području oskudnije nego upravo na području nagonâ.

Prepušteno je dakle nama kako ćemo si u tome stvoriti prvu orijentaciju. Popularno shvaćanje razdvaja glad i ljubav kao predstavnike nagonâ koji teže održavanju pojedinačnog bića i onih koji teže njegovu razmnožavanju. [131] Prihvaćajući ovo posve blisko razlučivanje, mi u psihoanalizi također razlikujemo nagone za samoodržanjem ili Ja-nagone od seksualnih nagona, a snagu s kojom seksualni nagon nastupa u duševnom životu nazivamo libido — seksualni prohtjev — kao nešto analogno gladi, volji za moći i sličnom kod Ja-nagonâ.

Na temelju te pretpostavke postizemo potom prvo značajno otkriće. Saznajemo, naime, da za razumijevanje neurotskih oboljenja daleko veće značenje pripada seksualnim nagonima, da su neuroze takoreći specifična oboljenja seksualne funkcije; da o količini libida i o mogućnosti da se on zadovolji i ispusti kroz zadovoljenje ovisi hoće li neki čovjek uopće oboljeti od neuroze; da je oblik oboljenja određen načinom na koji je netko prešao razvojni put seksualne funkcije ili, kako mi kažemo, put fiksiranjâ koja je njegov libido iskusio tokom svoga razvoja; i da u određenoj, ne posve jednostavnoj tehnici utjecanja na psihu posjedujemo sredstvo da neke skupine neuroza ujedno razjasnimo i da ih dovedemo do povlačenja. Naše terapeutsko nastojanje ima najbolji uspjeh kod određene klase neuroza koje proizlaze iz konflikta između Ja-nagonâ i seksualnih nagonâ. Kod čovjeka se, naime, dešava da se zahtjevi seksualnih nagonâ, koji daleko

premašuju pojedinačno biće, pojave njegovome Ja kao opasnost, koji ugrožavaju njegovo samoodržanje ili njegovo samopoštovanje. Tada se Ja počinje braniti, otkazuje seksualnim nagonima željeno zadovoljenje, prisiljava ih na one zaobilazne puteve zamjenskog zadovoljenja koji se obznanjaju kao nervozni simptomi.

Tada psihoanalitička terapija uspijeva u tome da proces potiskivanja podvrgne reviziji i da dovede konflikt do boljeg ishoda koji se slaže sa zdravljem. Nerazumno protivljenje predbacuje nam onda to naše uvažavanje seksualnog nagona kao jednostrano: 'Čovjek ima i druge interese osim seksualnih!' [132] Ni u jednom trenutku nismo to zaboravili ili porekli! Naša jednostranost je poput jednostranosti kemičara koji sve strukture svodi na snagu kemijske atrakcije. Ali on zbog toga ne poriče i težinsku silu, on samo prepušta njezino vrednovanje fizičaru.

Za vrijeme terapijskog rada moramo se pobrinuti za raspodjelu libida kod bolesnika, istražujemo za koje objektne predodžbe je libido vezan i oslobađamo ga da bismo ga stavili na raspolaganje njegovome Ja. U tome smo došli dotle da stvorimo jako čudnovatu sliku o početnoj podjeli, o prapodjeli libida kod čovjeka. Morali smo naime poći od toga da je na početku individualnog razvoja čovjeka sav libido (sva erotska težnja, sva sposobnost ljubavi) vezan za vlastitu osobu, da — kako mi to kažemo — zaposijeda vlastito Ja. Tek kasnije se događa, s osloncem na zadovoljavanje velikih životnih potreba, da libido pretječe s Ja na izvanjske objekte, i tek time mi dolazimo u mogućnost da prepoznamo libidinalne nagone kao takve i da ih razlikujemo od Ja-nagona. Od tih objekata libido se može ponovo odvojiti i povući u Ja.

Stanje u kojem Ja zadržava libido kod sebe nazivamo *narcizmom*, u sjećanje na grčku pripovijest o mladiću *Narcisu* koji se zaljubio u svoju vlastitu zrcalnu sliku.

Pojedincu dakle pripisujemo napredak od narcizma prema objektnoj ljubavi. Međutim, ne vjerujemo da ikada sav libido našeg Ja posve prelazi na objekte. Određeni iznos libida uvijek zaostaje kod Ja, izvjesna mjera narcizma nastavlja i dalje postojati unatoč visoko razvijenoj objektnoj ljubavi. Ja je veliki rezervoar iz kojega istječe libido namijenjen objektima i kojemu ponovo pritječe natrag od objekata. Objektivi libido je najprije bio Ja-libido i ponovo se može preokrenuti u Ja-libido. Za potpuno zdravlje osobe bitno je da njezin libido ne izgubi potpunu pokretljivost. Za zorni prikaz toga odnosa, [133] pomislimo na neku protoplazmatsku životinjicu čija žitka supstancija odašilje pseudopodije (lažne nožice), nastavke u koje se proteže tjelesna supstancija, koji se međutim u svakom trenutku mogu ponovo uvući tako da se opet uspostavlja oblik protoplazmatske grudice.

Ono što sam ovakvim naznakama pokušao opisati jest *libidinalna teorija* neurozâ na kojoj se temelje sva naša shvaćanja tih bolesnih stanja kao i naš terapijski postupak protiv njih. Razumije se po sebi da pretpostavke libidinalne teorije zastupamo i za normalno ponašanje. Govorimo o narcizmu malog djeteta a snažnome narcizmu primitivnog čovjeka pripisujemo to da vjeruje u svemoć svojih misli i da zbog toga tehnikom magije hoće ujecati na odvijanje događaja u vanjskom svijetu.

Nakon ovoga uvoda želio bih izložiti da je opći narcizam, samoljublje čovječanstva, pretrpjelo do sada tri teške povrede od znanstvenog istraživanja.

a) U počecima svojih istraživanja čovjek je najprije vjerovao da se njegovo obitavalište, Zemlja, nalazi nepokretna u središtu svemira, dok se Sunce, Mjesec i planete kreću po kružnim putanjama oko Zemlje. Pri tome je naivno slijedio utisak svojih osjetilnih zamjedbi, jer ne osjeća kretanje Zemlje a kamo god može slobodno gledati oko sebe, vidi sebe u središtu kruga što ga zatvara vanjski svijet. No središnji položaj Zemlje bio mu je jamstvo za njezinu vladajuću ulogu u svemiru a činila se i dobro usklađena s njegovom skolnošću da se osjeća kao gospodar ovoga svijeta.

Uništenje ove narcističke iluzije vezuje se za nas uz ime i djelo Nikole Kopernika iz 16. stoljeća. No davno prije njega pitagorejci su sumnjali u privilegirani položaj Zemlje, a Aristarh sa Samosa je u trećem stoljeću prije Krista [134] izrekao da je Zemlja puno manja od Sunca i da se giba oko toga nebeskog tijela. Dakle, i veliko Kopernikovo otkriće ostvareno je već prije njega. Kad je pak naišlo na opće priznanje, ljudsko samoljublje je već bilo pretrpjelo svoju prvu, *kozмолоšku* povredu.

b) Tokom svoga kulturnog razvoja čovjek se nametnuo kao gospodar nad svojim srodničkim, životinjskim stvorenjima. Međutim, nezadovoljan tom prevlašću, počeo je unositi provaliju između njihove i svoje biti. Njima je odrekao um a sebi pridao besmrtnu dušu, pozvao se na visoko božansko porijeklo koje je dopustilo kidanje veze zajedništva sa životinjskim svijetom. Čudnovato je da je ta oholost još strana malome djetetu kao i primitivnom čovjeku i pračovjeku. Ono je rezultat kasnijeg, složenijeg razvoja. Primitivnom čovjeku na stupnju totemizma nije bilo odbojno da za svoje pleme nađe porijeklo u nekom životinjskom pretku. Mit, koji sadrži odraz toga starog načina mišljenja, dopušta da bogovi primaju životinjsko obličje, a umjetnost prvih vremena stvara bogove sa životinjskim glavama. Dijete ne osjeća nikakvu razliku između svoje biti i biti životinje; bez čuđenja ono pušta da životinje u bajkama govore i misle; ono premiješta neki afekt straha, koji se tiče ljudskog oca, na psa ili konja a da time nema namjeru poniziti oca. Tek kad odraste, valjda se već toliko otuđilo od životinje da može psovati čovjeka imenom životinje.

Svi znamo da je istraživanje Charlesa Darwina, njegovih suradnika i prethodnika, prije nešto više od pola stoljeća dokončalo tu oholost čovjeka. Čovjek nije ništa drugo i ništa bolje od životinjâ, sâm je potekao iz životinjskog reda, s nekim vrstama u bližem srodstvu, s nekima u daljem. Njegove kasnije stečevine nisu bile u stanju izbrisati svjedočanstva istovrijednosti koja su dana u njegovoj tjelesnoj građi [135] i u njegovim duševnim zasadama. No, to je druga, *biološka* povreda ljudskog narcizma.

c) Najbolnije pogađa svakako treća povreda koja je psihološke naravi.

Čovjek se, premda je vani ponižen, osjeća suvereno u svojoj duši. Negdje u srži svoga Ja stvorio si je neki nadzorni organ koji nadgleda

slažu li se njegova vlastita uzbuđenja i djelovanja s njegovim zahtjevima. Ako se ne slažu, neumoljivo ih se ustavlja i povlači. Njegova unutrašnja zamjedba, svijest, obavještava njegovo Ja o svim značajnim zbivanjima u duševnom pogonu, i volja, kojom upravljaju te obavijesti, provodi ono što Ja naredi, preinačuje ono što bi željelo da se izvrši samostalno. Jer, ta duša nije ništa jednostavno, naprotiv, ona je hijerarhija nadređenih i podređenih instanci, vrtlog impulsâ koji nezavisno jedan od drugoga navaljuju prema izvršenju, sukladno mnoštvenosti nagonâ i odnosâ prema vanjskom svijetu, među kojima su mnogi suprotni jedan drugome i međusobno nesnošljivi. Za funkciju je potrebno da najviša instanca dobiva obavijesti o svemu što se sprema i da njezina volja može prodrijeti svugdje kako bi vršila svoj utjecaj. Ja se osjeća sigurnim kako u potpunost i pouzdanost obavijesti tako i u prohodnost svojih naredbi.

Kod nekih bolesti, a svakako upravo kod neuroza koje mi proučavamo, stvari stoje drugačije. Ja se osjeća nelagodno, udara o granice svoje moći u svojoj vlastitoj kući, u duši. Iznenada se pojavljuju misli za koje se ne zna odakle dolaze; ne može se učiniti ništa da se one rastjeraju. Ti strani gosti čine se čak moćnijima od onih koje Ja drži potčinjenima; oni se opiru svim inače iskušanim sredstvima moći volje, ostaju neometeni logičkim opovrgavanjima, ne dotiču ih protuiskazima zbilje. Ili pak dolaze impulsi, koji kao da su impulsi nekog tuđina, tako da [136] ih Ja poriče ali ih se mora bojati i poduzeti mjere predostrožnosti prema njima. Ja kaže sebi, to je bolest, strana invazija; ono pooštrava budnost, ali ne može razumjeti zašto se osjeća ukočenim na tako čudnovat način.

Psihijatrija doduše u takvim slučajevima osporava da su se u duševni život uvukli strani duhovi, ali ona inače samo govori sliježući ramenima: degeneracija, hereditarna dispozicija, konstitucionalna manja vrijednost! Psihoanaliza se pak poduhvaća toga da razjasni te nelagodne slučajevne bolesti, ona provodi brižna i dugotrajna istraživanja, stvara si pomoćne pojmove i znanstvene konstrukcije te konačno može reći tome Ja: "Nije te spopalo ništa strano; jedan dio tvoga vlastitog duševnog života oteo se tvome znanju i vlasti tvoje volje. Zato si i tako slab u odbrani; boriš se jednim dijelom svoje snage protiv drugog dijela, ne možeš sabrati svu svoju snagu kao što možeš protiv vanjskog neprijatelja. A taj dio tvojih duševnih snaga koji je tako stupio u suprotnost prema tebi i postao neovisan o tebi nije čak ni najgori ili najnevažniji. A krivica, moram to reći, leži na tebi samome! Precijenio si svoju snagu ako si vjerovao da sa svojim seksualnim nagonima možeš raditi što hoćeš i da nisi morao imati ni najmanjeg obzira prema njihovim namjerama. U tome su se oni pobunili i krenuli svojim tamnim putevima da bi se oteli potiskivanju, stvorili su si svoje pravo na način koji tebi više ne može biti prâv. Kako su to ostvarili i kojim putevima su se kretali, to nisi saznao; do tvoga znanja dopro je samo ishod toga rada, simptom, koji osjećaš kao patnju. Ne prepoznaješ ga kao potomka svojih vlastitih odbačenih nagona i ne znaš da je on njihovo zamjensko zadovoljenje. Ali čitav je proces moguć samo zbog ove jedne okolnosti, naime te da si u zabludi još u jednom drugoj važnoj točki. Pouzdaješ se u to da [137] saznaješ sve što se dešava u tvojoj

duži, ako je samo dovoljno važno, jer to ti onda javlja tvoja svijest. Ako pak nisi dobio obavijest o nečemu u svojoj duši, uzimaš pouzdano da ono u njoj nije ni sadržano. Čak ideš toliko daleko da “duševno” smatraš identičnim sa “svjesnim”, tj. s onim tebi poznatim, usprkos najočiglednijih dokaza da se u tvome duševnom životu stalno mora zbivati puno više toga nego što tvojoj svijesti može postati poznato. Daj se poučiti u toj jednoj stvari! Ono duševno u tebi ne poklapa se s onim što je tebi svjesno; to da li se u tvojoj duši nešto zbiva nešto je drugo od toga da li ti to saznaješ. Obično je, priznajem, izvještajna služba prema tvojoj svijesti dovoljna za tvoje potrebe. Smiješ se uljuljkivati u iluziji da saznaješ sve ono važnije. Ali u nekim slučajevima, npr. u slučaju nekog takvog nagonskog konflikta, ona zakazuje i tvoja volja ne seže dalje od tvoga znanja. Međutim, u svim slučajevima, obavijesti tvoje svijesti nepotpune su i često nepouzdana; također, često se dešava da obavijest o događajima dobiješ tek kad su oni već završeni i ti ne možeš više ništa promijeniti na njima. Tko može, čak i kad nisi bolestan, ocijeniti, što se sve miče u tvojoj duši, o čemu ne saznaješ ništa ili o čemu bivaš krivo obaviješten. Ponašaš se kao apsolutni vladar koji se daje zadovoljiti informacijama svojih najviših dvorskih službi a ne silazi do naroda da čuje njegov glas. Kreni u sebe, u svoje dubine, i tek upoznaj sebe, i tad ćeš razumjeti zašto moraš oboljeti, a možda ćeš izbjeći oboljenje.”

Tako je psihoanaliza htjela podučiti Ja. Ali ona dva razjašnjenja — naime da se nagonski život seksualnosti u nama ne može potpuno obuzdati i da su duševna zbivanja po sebi nesvjesna te da postaju dostupna i podložna našem Ja samo kroz nepotpunu i nepouzdanu zamjedbnu — istovjetna su s tvrdnjom da *Ja nije gospodar u svojoj vlastitoj kući*. Zajedno oni predstavljaju treću povredu samoljublja koju [138] bih želio nazvati *psihološkom*. Otud nije nikakvo čudo da Ja ne poklanja svoju naklonost psihoanalizi i tvrdokorno joj uskraćuje vjeru.

Samo posve mali broj ljudi možda je uspio sebi razjasniti koliko će dalekosežan korak za znanost i život značiti pretpostavka o nesvjesnim duševnim procesima. Ali dodajmo tome žurno da nije psihoanaliza prva učinila taj korak. Kao prethodnike valja navesti glasovite filozofe, prije svega velikog mislioca Schopenhauera čija se nesvjesna “volja” mora izjednačiti s duševnim nagonima psihoanalize. Isti mislilac, uostalom, koji je riječima nezaboravne upečatljivosti podsjetio ljude na još uvijek potcijenjeno značenje njihove seksualne težnje. Psihoanaliza ima samo tu jednu prednost što one dvije rečenice, tako mučne našem narcizmu, o psihičkom značenju seksualnosti i o nesvjesnosti duševnog života, ne tvrdi apstraktno nego ih dokazuje na građi koja se tiče osobno svakog pojedinca i sili ga da zauzme stav prema tim problemima. Ali upravo zato ona privlači na sebe odbojnost i otpore koji još plaho zaobilaze veliko ime filozofa.